Deltaprogramma |
Ruimtelijke Adaptatie

Verslag

Werkmiddag ruimtelijke adaptatie

29 januari 2019

Datum verslag: 11 februari 2019

Sfeerimpressie

Sfeerimpressie

- Wat een gave opkomst! Een enorm en enthousiast netwerk. Niet voor niets bleven mensen nog lang napraten op de borrel.
- Compliment vanuit gemeenten – *wat fijn dat alle kaarten en zoveel informatie worden ontsloten*.
- Deelnemers waren actief betrokken in de sessies.
- *We kunnen zelf bepalen wat welke kaarten en informatie gebruiken*.
- Deelnemers zaten direct in de actiestand: *hoe kunnen we gegevens combineren om te bepalen hoe erg we het vinden*?
- Note: Op de klimaateffectatlas is veel kaartmateriaal beschikbaar. Dit kan bij de helpdesk worden opgevraagd in GIS-format.
- Vertaalslag en communicatie – hoe doe je dat? Bijvoorbeeld: *hoe leg ik een 1/1000 bui uit aan mijn inwoners*? (als we zelf toch geen 1000 worden…)
- Heb je stresstesten al gedaan? Je hoeft het niet opnieuw te doen! Gemeente Den Haag gaf aan: *wij hebben al veel gedaan voor hitte, maar we leggen graag de nieuwe standaard ernaast als een soort validatie en om te zien of we nog dingen missen*.

Op de hoogte blijven van alle ontwikkelingen? Schrijf je hier in voor de Nieuwsbrief Ruimtelijke Adaptatie!

AT OSBORNE

Deltaprogramma | Ruimtelijke Adaptatie

Inhoud verslag

1. Achtergrond en opzet van de bijeenkomst
2. De nieuwe standaarden
3. Bouwstenen risicodialoog
4. Financiën uit het Bestuursakkoord Klimaatadaptatie

Bijlagen

I. Overzicht deelnemers
II. Presentaties

1. Achtergrond en opzet van de bijeenkomst

1. Achtergrond en opzet van de bijeenkomst

> In het Deltaplan Ruimtelijke Adaptatie is afgesproken dat stresstesten zoveel mogelijk gestandaardiseerd worden. Deze standaardisatie bestaat uit twee onderdelen; de uniformering (gebruik van dezelfde input- en output variabelen) en verglijkbaarheid (herkomst van verschillen).

> De doorontwikkeling van deze standaardisatie heeft geleid tot nieuwe standaarden voor de 4 thema's Hitte, Wateroverlast, Droogte en Gevolgbeperking overstromingen. Deze standaarden zijn vastgesteld in de stuurgroep Ruimtelijke Adaptatie op 25 januari.

> In 2019 dienen alle gemeenten, waterschappen, provincies en het Rijk stresstesten uitgevoerd te hebben en kwetsbaarheden in beeld te hebben. Tegelijkertijd worden op steeds meer plekken in het land risicodialogen gestart en gevoerd.

De bijeenkomst bestond uit de volgende onderdelen:

1. Presentatie van de standaarden voor de thema's Hitte, Wateroverlast, Droogte en Gevolgbeperking overstromingen. In het eerste deel van de bijeenkomst zijn deze resultaten voor Hitte en Wateroverlast plenair besproken door gesprekken tussen ontwikkelaars en gebruikers. In deelsessies zijn deze standaarden voor alle thema's nader toegelicht en besproken. Tevens is toegelicht hoe de consultatieronde voor de standaarden wordt vormgegeven.
2. Presentatie van de bouwstenen voor de risicodialoog. In dit tweede deel van de bijeenkomst is plenair toegelicht hoe deze bouwstenen eruit zien en hoe deze verder ontwikkeld worden. In deelsessies zijn deelnemers in de gelegenheid gesteld hierin mee te denken en te reflecteren op de doelen, tools en voorbeelden die zijn voorgesteld.
3. Ter afsluiting is plenair toegelicht hoe de middelen uit het Bestuursakkoord Klimaatadaptatie (2018) worden aangewend en hoe partijen hier aanspraak op kunnen maken.

2. Standaarden – impressie van gesprek met gebruikers

Hitte, Wateroverlast, Droogte en Gevolgbeperking overstromingen

Zie www.ruimtelijkeadaptatie.nl
voor de nieuwe standaarden

2. De nieuwe standaarden - Hitte

- De standaard voor hitte in de stresstest bestaat uit een mindmap met aspecten van hitte waar je als gemeente mee temaken kunt krijgen.
- Daarnaast maken de kaart over het aantal tropische nachten en de (zelf te maken) kaart met de gevoelstemperatuur onderdeel uit van de stresstest hitte.
- Er werden veel vragen gesteld over ‘het recept’ van de gevoelstemperatuur kaart, die voor Wageningen is uitgewerkt:
  - *Hoe zitten wind en oppervlaktewater in het recept?*
  - *En als we nu daken wit gaan maken, zien we dat dan terug in de gevoelstemperatuur?*
- Uit de opmerkingen bleek dat het belangrijk is aanknopingspunten te geven voor een handelingsperspectief. De mindmap geeft daar al wel een aanzet voor, maar dit kan nog wel verder uitgewerkt worden.

2. De nieuwe standaarden - Wateroverlast

- Publieke kaarten (stresstest light) blijven nuttig om te werken aan bewustwording. Voor verdiepende analyse en dialoog over risico's en maatregelen is een verdiepende stresstest noodzakelijk
- Stresstest wateroverlast richt zich op blootstelling en niet op het gevolg ervan (schade of kosten noodzakelijke maatregelen)
- Voor de bebouwde omgeving is de standaard om ook riolering mee te nemen in simulatie
  - Van belang omdat riolering in vlak terrein kan zorgen voor verplaatsing grote hoeveelheden water
  - Van belang in verband met de duur van wateroverlast
- Standaard voorziet bewust niet in standaard modelinstrumentarium
- Standaard stappenplan simulatie beoogd transparantie over doelen, uitgangspunten, aannames en daarmee uiteindelijk over onzekerheden resultaat
- Adviesbureaus positief over standaarden:
  - Ruimte voor vakmanschap modelleurs/adviseurs
  - Impuls voor kwaliteitsverbetering

2. De nieuwe standaarden - Droogte

- *Wat een onverwachte hoeveelheid nieuwe informatie bijvoorbeeld over actuele bodemdaling, uitzakken grondwaterstand in zeer droge jaren en beschikbaarheid van zoetwater!* Voor interpretatie is het vaak zinvol om de kaarten te combineren met bijvoorbeeld funderingsinfo of vegetatiekaarten.
- *Goed dat je ook kaarten/informatie ontsluit die op onderdelen nog niet volledig is uitontwikkeld.* Het biedt de gebruikers zelf de keuze om die informatie te benutten of niet.
- *De ontsloten informatie gaat ons goed helpen, maar voor onze risicodialogen is ook de lokale kennis relevant bijvoorbeeld over hangende grondwaterspiegels en bodemvocht.*
- De basisinformatie zal vaak aangeven dat een maatwerkuitwerking nodig is. Zo'n uitwerking voor bijvoorbeeld risico's van paalrot is sterk afhankelijk van de lokaal beschikbare informatie van bodemopbouw, peilbuizen, funderingen. Daar is geen blue print aanpak voor.
- De signaalkaart met actuele maaivelddaling op basis van satelliet informatie (resolutie 50m) is een zeer nuttige aanvulling op de bestaande modelvoorspelling. Het is nog een tussenproduct en bij de verificatie kwamen diverse vragen naar voren (rapporten via link op de site). Er wordt gewerkt aan een opvolger met nog fijnere resolutie.
- De kaart met zoetwaterbeschikbaarheid geeft een beeld op basis van de nationale knelpuntanalyse. In de zoetwaterregio's is vaak meer gedetailleerde of genuanceerde informatie beschikbaar.

2. De nieuwe standaarden – Gevolgbeperking overstromingen

De nieuwe standaarden voor Gevolgbeperking maken gebruik van bestaande informatie.

1. Eerst kijk je of je gebied kan overstromen vanuit het primaire systeem (rivieren , zee, grote meren) of vanuit het regionaal watersysteem.
2. Als dat zo is onderzoek je met behulp van de geboden kaarten hoe groot de overstromingskans is, en hoe groot de kans is dat water van een bepaalde diepteklasse zich voordoet.

> Afhankelijk van de diepte zijn specifieke gevolgbeperkende maatregelen mogelijk interessant; meestal geldt hoe minder diep hoe eenvoudiger.

> Bij zeer ondiepe overstromingen is er een raakvlak met wateroverlast.

> Informatie wordt aangeboden op buurtniveau (=lage resolutie),

> Als je op een locatie concrete maatregelen verder wil onderzoeken kun je de methode van het waterrisicodiagram gebruiken om gedetailleerd inzicht te krijgen.

TIP1: Betrek altijd het waterschap; voor aanvullende informatie en interpretatie. Met name over kaarten over het regionaal systeem, gebaseerd op gegevens voor EU hoogwaterrichtlijn; check generieke aanname overstromingskans = 1/5 x overschrijdingskans norm, en check aanvullende regionale overstromingsscenario voor de betreffende buurt.

TIP2: Gegevens van kaarten op de Klimaateffectatlas zijn gratis op te vragen (in GIS) via de helpdesk; zo combineer je verschillende kaartlagen en kun je eigen informatie toevoegen.

> Uitdiepen van wat locaties werd als verhelderend ervaren.

> Ervaring dat gevolgbeperking in bestaande bouw lastig is, met name aanknopingspunten nieuwbouw/herstructurering en bij Vitale en Kwetsbare objecten.

2. De nieuwe standaarden - Consultatie en vervolg

> https://ruimtelijkeadaptatie.nl/stresstest/bijsluiter/consultatieronde/

3. Bouwstenen risicodialoog – impressie van gesprek met gebruikers

Risicodialoog voorbereiden, risicodialoog uitvoeren, risicodialoog afronden

AT OSBORNE

Deltaprogramma | Ruimtelijke Adaptatie

Kader werkwijze risicodialoog

Stap 1. Risicodialoog voorbereiden

Stap 2. Risicodialoog voeren

Stap 3. Risicodialoog afronden

AT OSBORNE

Deltaprogramma | Ruimtelijke Adaptatie

3. Bouwstenen risicodialoog

- Algemene structuur en kader van werkwijze risicodialoog zijn herkenbaar.
- Goede gesprekstechniek nodig: door het gebruik van vakjargon kun je mensen verliezen.
- Haak aan bij trajecten als het opstellen van omgevingsvisies, energietransitie.
- Hoe krijg je commitment van collega's, managers en bestuur en externe stakeholders? Voorbeelden: klimaatateliers, roadshow klimaat, hittecongres.
- Overige tools die gebruikt worden: self assessment (hoe klimaatproof is jouw organisatie?), blue label, staat van je straat, risicodiagram voor gesprek met Raad.
- Voorbeelden: enquête Hellevoetsluis, beleidsregel Nieuwegein (onthardingspercentage bij nieuwe projecten), communicatietools Vallei en Veluwe.
- Tip: betrek ontwerpers om ook het gesprek te krijgen over ruimtelijke ingrepen en mogelijkheden.

3. Bouwstenen risicodialoog - Risicodialoog voorbereiden: bepalen aanpak en reikwijdte

- Voordat je in gesprek gaat moet je ook weten wat je inzet op eigen taken is en welke rol je wil vervullen (bijvoorbeeld door middel van een self assessment).
- Startpunt is misschien wel je interne dialoog. Voorbeeld: roadshow van provincie Zuid Holland.
- Meest lastige is prioriteren: *wat doe ik eerst en wat doe ik later, of wat doe ik helemaal niet?* Voorbeeld: Enschede en Laren hebben risicodiagrammen ontwikkeld voor gesprek met de Raad.
- Haak aan bij andere trajecten zoals de omgevingswet en omgevingsvisies, of bepaal op z'n minst of je ergens wel of niet bij aan wil haken. Voorbeeld Den Haag: gebiedsdialogen waar alle opgaven worden gecombineerd in 1 gesprek met inwoners.

3. Bouwstenen risicodialoog – Risicodialoog uitvoeren: risico's afwegen en kansen bepalen

- Een breed draagvlak voor het doel van een gezamenlijk beeld van de kwetsbaarheden bepalen de inhoud van de stap.
- Overweeg in hoeverre de financiële consequenties mee wegen in deze stap. Deze stap is immers gericht op het bepalen wel of niet iets te doen aan de kwetsbaarheid.
- De vraag die het meest leeft is *Hoe voer ik een goede risicodialoog over klimaatadaptatie, wanneer de urgentie of aanleiding in de praktijk vaak andere issues zijn?*
- *Hoe gaan we om met de onzekerheden bij het beeld van de kwetsbaarheden?*
- Er zijn zoveel tools en instrumenten beschikbaar met mogelijke overlap. *Hoe weten we welke tools effectief zijn (een kwalitatieve beoordeling van de beschikbare tools)?*
- *Hoe maak je klimaateffecten en -aanpassingen concreet en begrijpelijk voor alle betrokkenen ?*

3. Bouwstenen risicodialoog – Risicodialoog uitvoeren: strategische keuzes maken

- De geschetste stap waarin strategische keuzes worden gemaakt is herkenbaar, maar komt vaak in onderdelen al eerder aan bod: het denken in scenario's en oplossingsrichtingen en het in beeld brengen van kosten en beschikbare middelen start zodra kwetsbaarheden in beeld zijn: het is een iteratief proces.
- *Hoe zit het met de rechtszekerheid?* Uit strategische keuzes van een risicodialoog kan volgen dat in sommige gevallen het beschermingsniveau van de ene bewoner groter wordt dan dat van de andere. *Iedereen heeft toch evenveel recht op bescherming, hoe wordt dat geborgd in een gebiedsproces als de risicodialoog?*
- *Met wie ga je aan tafel om keuzes te maken? Je kan niet iedereen betrekken.* In Delft is ervaring opgedaan met het selecteren van stakeholders en direct betrokkenen om keuzes mee te maken.
- In beeld brengen van kosten en baten voor korte en lange termijn zijn van belang; we kunnen leren van assetmanagement.
- Tools: het is interessant om voor deze stap meekoppeltools, programmeertafels, verhalende tools, prioriteringstools en RESIN Tools (TNO) te bestuderen.

3. Bouwstenen risicodialoog – Risicodialoog uitvoeren: inzet bepalen

- Komen tot bereidheid van collega's, management, bestuurders en externe stakeholders om inzet te leveren.
- Veel voorbeelden van toepassing van dialoogtools ontsluiten als inspiratie is nuttiger dan tools zelf.
- *Kun je als publieke organisatie verantwoorden dat je inzet verschilt per gebied?*
- *Hoe sluit je optimaal aan bij belang/energie en taal van specifieke stakeholders?*
- *Hoe krijg ik inzicht in capaciteit en vaardigheden die mijn organisatie nodig heeft voor de vele dialogen (van abstract tot detail)?*
- *Begin je bij gezamenlijke ambitie of bij verantwoordelijkheden?*

3. Bouwstenen risicodialoog – Risicodialoog afronden: afspraken maken over ambities

- De afronding is tegelijkertijd een startmoment, waarop maatregelen uitgevoerd gaan worden en afspraken worden gemaakt over het vervolg. De personele capaciteit blijft een belangrijke risicofactor.
- Er is behoefte aan een ‘dummy’ samenwerkingsovereenkomst inclusief een voorbeeld klimaatagenda, waarin ook de niet-fysieke aandachtspunten worden benoemd.
- Durf onderdelen af te ronden. Ga niet wachten op elkaar en neem tijdig geld op in de begroting. Vertel anderen in een heldere taal wat je gaat doen. Dit motiveert en stimuleert het proces.
- Het landelijk team zou kunnen helpen door in gesprek te gaan met bovenregionale partijen, zoals nutsbedrijven of de NS. Hou er daarbij rekening mee dat op meerdere lagen met deze partijen wordt gesproken.

4. Middelen Bestuursakkoord Klimaatadaptatie

4. Middelen Bestuursakkoord Klimaatadaptatie

- Overheden op alle niveaus maken de komende jaren in totaal €600 miljoen beschikbaar om Nederland weerbaarder te maken tegen de gevolgen van klimaatverandering. Gemeenten, waterschappen, provincies en Rijk tekenden daarvoor op 20 november het Bestuursakkoord Klimaatadaptatie.

- Hiervan wordt €300 miljoen bijgedragen door het Rijk.
  - In 2019/2020 wordt door het Rijk €20 miljoen voor intensivering vrijgemaakt:
    - Procesondersteuning decentrale overheden bij stresstesten, risicodialogen en uitvoeringsagenda's.
    - Pilots in de vorm van uitvoeringsprojecten en de pilots 'financiële prikkels voor klimaatadaptatie'.
    - Kennisontwikkeling en kennisdeling
- Vanaf 2021 ligt er een intentie om met €150-250 miljoen de uitvoering een impuls te geven.
- Daarnaast wordt meegekoppeld met de middelen uit het Deltaplan Zoetwater (€60 miljoen).

- Meer informatie: www.ruimtelijkeadaptatie.nl

Bijlage I.

Overzicht deelnemers

Naam	Organisatie
Aart van Slooten	Ministerie IenW
Ab de Buck	NEN
Albert Elshof	HDSR
Albert Scheerhoorn	Waterkring West
Albert-Jan Oevering	Gemeente West Betuwe
Andreas van Rooijen	Gemeente Zwolle
Annemarieke Grinwis	DPRA/ministerie IenW
Annemiek Roeling	Deltaprogramma Ruimtelijke Adaptatie
Antoon Groot	gemeente Schagen
Arianne Fijan	Gemeente Gouda
Arianne Kloosterman	Twynstra Gudde
Arjan de Wit	Provincie Zuid-Holland
Arjan Loesink	Waterkring West
Arjen Koekoek	Stichting Climate Adaptation Services (CAS)
Arjen Rijsdijk	Gemeente Delft
Arno Lammers	Gemeente Den Haag DSO S&P
Arnold Wielinga	Royal HaskoningDHV
Arnout Linckens	Wareco
Bart Beukema	provincie Overijssel
Bart Stoffels	Samen Klimaatbestendig
Bas Hoefeijzers	Gemeente Breda
Bas van den Akker	Gemeente Venlo
Beatrijs Koet	Aveco de Bondt
Bernd Derksen	Samenwerking Noordelijke Vechtstromen

Naam	Organisatie
Bernd van den Berg	Omgevingsdienst Midden-Holland
Bert van Vijfeijken	VNG
Carina Verbeek	Rijkswaterstaat
Carolien Bouwense	Provincie Groningen
Carolien Hoogland	NEN
Carolijn Becker	Tauw
Charles Rijsbosch	Platform Water Vallei en Eem
Charlotte van der Kleijn-Goos	Provincie Zuid-Holland
Christine van Zuijlen	VNG
Christophe Meijer	Gemeente Urk
Cor Jacobs	Wageningen Environmental Research
Corné Welten	Gemeente Drimmelen
Daniel Goedbloed	Waternet
Daryl Scarse	Gemeente Epe
Didrik Meijer	Deltares
Dolf Kern	Hoogheemraadschap v Rijnland
Durk Riedstra	Rijkswaterstaat
E. Zinnicq Bergmann	Gemeente Amsterdam
Edwin van der Strate	Tauw
Ellen Brand	RIVM
Ellen van Mulligen	Rijkswaterstaat
Emiel Verhoeff	NEN
Eric Caspers	Gemeente Schouwen-Duiveland
Eric Gloudemans	Unie van Waterschappen

Naam	Organisatie
Eric Hendrickx	Waterschap de Dommel
Erik Leemreijze	Provincie Zeeland
Erik Warns	Gemeente Beverwijk
Erin Schoute	ministerie IenW
Erwin Heeringa	Gemeente Capelle a/d Ijssel
Esther Zondag	Gemeente Maasdriel
Frank van der Hoeven	TU Delft
Frans de Graaf	Gemeente Steenwijkerland
Fred Albers	Gemeente Schagen
Garmt Arbouw	Ministerie IenW
Gerard Hoogerkamp	Gemeente Emmen
Gerard Wijnands	Gemeente Maastricht
Gert Dekker	Ambient
Goos Boelhouwer	Coalitie Ruimtelijke Adaptatie Utrecht
Guy Henckens	Wareco
H. Schobben	Hoogheemraadschap Hollands Noorderkwartier
Han Frankfort	Deltaprogramma Ruimtelijke Adaptatie
Hanna Borren	Gemeente Hellevoetsluis
Hannah Apell	Gemeente Nissewaard
Hans van der Eem	Zaanstreek-Waterland (Welldra)
Henriëtte Noordhof	Gemeente Leiden
Herbert Bos	AT Osborne
Hester de Boer	Ministerie IenW
Hilde Westera	Rijkswaterstaat
Hugo Gastkemper	Rioned

Naam	Organisatie
Huibert Crijns	Gemeente 's-Hertogenbosch
Ida Philip	Provincie Utrecht
Ingrid Rozie	Waterschaps Zuiderzeeland
Isabella de Bok	Gemeente Helmond
Isabelle de Warrimont	Gemeente Venlo
Jacobien Boehmer	NEN
Jan van 't Klooster	gemeente Amersfoort
Jeroen Kluck	Hogeschool van Amsterdam en Tauw bv
Jeroen Mekenkamp	Regio Midden-Holland
Jeroen Oomkens	Climate KIC
Jeroen Ponten	Waternet
Jochem Callenfels	Waterschap Hollandse Delta
Jochiem Hendriksen	IPO
John Tobben	Waterschap Limburg
Jonne Besselink	Gemeente Etten-Leur
Joram de Ruijter	Gemeente Haarlem
Jorg Pieneman	Gemeente Rotterdam
Jos 't Mannetje	Gemeente Goeree-Overflakkee
José Ziekenheiner	Gemeente Tiel
Judith Boomsma	Gemeente Oegstgeest
Jurgen Bals	Hoogheemraadschap van Schieland en Krimpenerwaard
K. Kunst	Gemeente Haaren
K. Peerdeman	Waterschap Brabantse Delta
Karel Bruin-Baerts	Hoogheemraadschap Hollands Noorderkwartier
Karin Bleeker	Gemeente Haaren

Naam	Organisatie
Karla Kampman	Gemeente Delft
Kees Kruithof	Gemeente Heerhugowaard
Kinie Lont	Gemeente 's-Hertogenbosch
Koen Weytingh	Toekomststerk /gemeente Laren
L. Schiltkamp	RBO Noord / Waterschap Noorderzijlvest
Leendert Visser	Waterschap Noorderzijlvest
Lennard Stigter	Stistewa
Leo Caljouw	Provincie Zeeland
Lieke Coppens	Nelen & Schuurmans
Lilianne van Sprundel	Staf Deltacommissaris
Lisette Klok	Hogeschool van Amsterdam
Luc Absil	Provincie Zuid-Holland
Maarten Hulstijn	Liemers
Maarten van der Heide	Provincie Noord-Brabant
Mandy van Kouwen	Waterschap Aa en Maas
Marc Strookman	Waterschap Limburg
Marcel Roordink	Gemeente Almelo
Marcel Tonkes	Provincie Overijssel
Marco Hoogvliet	Deltares
Maria Rus	Gemeente Almere
Marieke de Goede	Hoogheemraadschap van Schieland en Krimpenerwaard
Marieke Ekelenkamp	Samenwerking Noord Veluwe
Marijke Jaarsma	Waterschap Vallei en Veluwe
Marina Könst	Gemeente Zaanstad
Marit Heinen	Stichting Climate Adaptation Services (CAS)

Naam	Organisatie
Marit Linckens	Gemeente Utrecht
Marjolein Reijnierse	Waterschap Rivierenland
Mark Bruinsma	Rijkswaterstaat
Mark van Kruining	DPRA / Unie van Waterschappen
Marten Rouvoet	Gemeente Almere
Marthijn Manenschijn	Waterschap DO Delta
Martijn Klootwijk	Gemeente Breda
Martijn Schuit	Gemeente Groningen
Martijn Steenstra	Sweco
Mathijs van Vliet	Movares
Matté Egging	AT Osborne
Meinte Blaas	Rijkswaterstaat / Deltaprogramma Ruimtelijke Adaptatie
Menno Schreuders	Ministerie van I&W
Michelle Talsma	STOWA
Miora Maat-Rijk	Gemeente Borsele
Monique de Groot	Tauw
Myrthe Leijstra	Rijkswaterstaat / Deltaprogramma Ruimtelijke Adaptatie
N. Elshof	Provincie Zeeland
Nadine Smits	Provincie Zeeland
Nicolette Peters	Gemeente Boxmeer
Nieske Bisschop	Deltaprogramma Ruimteijke Adaptatie (I&W)
Nishchal Sardjoe	Deltares
Patricia Langman	Gemeente Heerhugowaard
Paul Arentshorst	Rijkswaterstaat
Paul van Esch	Gemeente Dordrecht

Naam	Organisatie
Paulien Hartog	Waternet, gemeente Amsterdam/waterschap AGV
Peter Ganzevles	Gemeente Middelburg
Peter Groen	waterketen groningen en noord drenthe
Peter van der Haar	Gemeente Meierijstad
Petra Mackowiak	Gemeente Tilburg
Pieter Massink	Werkregio Oost-Veluwe
Pieter Sollie	Waterschap Rivierenland
Prisca Meesters	Min. BZK/ Programma Aardgasvrije Wijken
R. Nieuwenhuis	Waterschap Zuiderzeeland
Ralph Wesseling	Gemeente Westland
Remko van Eeten	HLTsamen
Remon Koopman	RIVM
Rene van Bedaf	Gemeente Rucphen
Richard van Vliet	Gemeente Wageningen
Rien Huisman	Provincie Limburg
Rik Meijer	Gemeente Enschede
Rino Vlaardingerbroek	Provincie Zuid-Holland
Rob Koeze	Waternet
Robert de Jager	Gemeente Steenwijkerland
Roelf Bollen	Lievense
Rolf Koops	Rijn-Oost
Ronald Bos	Gemeente Arnhem
Ronald Bosua	Gemeente Dordrecht
Ronald van Ark	Waterschap Rijn en IJssel
Rozemarijn van den Berg	Waterschap Vallei en Veluwe/ projectgroep risicodialogen DPRA

Naam	Organisatie
Rutger van der Brugge	Deltares
Ruud Koch	Waterschap de Dommel
Ruud van Weert	gemeente Venlo
S. Krol	Provincie Zuid-Holland
Simon Lavrijssen	Provincie Noord-Brabant / Nationale team Deltaprogramma Ruimtelijke Adaptatie
Sofie Stolwijk	Deltaprogramma Ruimtelijke Adaptatie
Stef Meijs	IenW
Szymon Michalski	Gemeente Amsterdam
Tanja Mosselman	Gemeente Rheden
Thuy Do	Gemeente Rotterdam
Tim van Veelen	AT Osborne
Tommy Bolleboom	Rijkswaterstaat / Deltaprogramma Ruimtelijke Adaptatie
Ton Beenen	Rioned
Ton de Nijs	RIVM
Veronique van Delden	Ministerie IenW
Werncke Husslage	Provincie Zuid-Holland
Willemijn Rossen	Waterschap Zuiderzeeland
Wim Kok	Gemeenten Amstelveen/Aalsmeer
Wouter Smit	Provincie Zuid-Holland
Xandra van Ginkel	Holland Rijnland
Yasmin Joenje	Ministerie van I&W
Yigall Schilp	Deltaprogramma Ruimtelijke Adaptatie

Bijlage II.

Presentaties

AT OSBORNE

Deltaprogramma | Ruimtelijke Adaptatie

Deltaprogramma |
Ruimtelijke Adaptatie

Werkmiddag ruimtelijke adaptatie

29 januari 2019

Programma

- 13:15 De nieuwe standaarden
- 14:00 Consultatieronde en vervolg
- 14:20 Interactieve standaardenmarkt [pauze]
- 15:00 Bouwstenen risicodialoog
- 16:00 Financiën uit het Bestuursakkoord Klimaatadaptatie

Standaard - Hitte

- Jeroen Kluck (Hogeschool van Amsterdam / Tauw)
- Arno Lammers (gemeente Den Haag)

C F
50 120
40 100
30 80
20 60
10 40
0 20
10 0
20 20
30
40 40

Let op!
Brugkoeling
15 m3 water
Rutte

Standaard - Wateroverlast

- Gert Dekker (Ambient)
- Judith Boomsma (gemeente Oegstgeest)

AT OSBORNE

Deltaprogramma | Ruimtelijke Adaptatie

Deltaprogramma | Ruimtelijke Adaptatie

stowa

Stichting RIONED

Standaarden voor de stresstest wateroverlast

Stresstest wateroverlast

Standaarden

- Neerslaggebeurtenissen
- Basisgegevens
- Simulatie
- Uitvoer

Onderdeel neerslaggebeurtenissen

Schaal	Duur	Herhalingstijd huidig klimaat [jaar]	Hoeveelheid klimaat 2050 [mm]
Lokaal	1 uur	100	**70**
		250	**90**
	2 uur	1000	**160**
Regionaal	48 uur *	100	**120** *(135)*
		250	**130** *(165)*
		1000	**160** *(220)*

Onderdeel Basisgegevens

Standaarden als minimum eis

- Maaiveldhoogte: Meest recente AHN (2 of 3), tenzij…
- Basisregistraties, tenzij…
  - Adressen en Gebouwen (BAG)
  - Grootschalige Topografie (BGT)
  - Basisregistratie Percelen (BRP)
- Gegevens watersysteem, voor zover van belang…
- Gegevens (hemelwater)riolering, voor zover…

Onderdeel uitgangspunten simulatie

Stappenplan (minimumeis inhoud en proces)

1. Formuleren doelstellingen
2. Kwalitatieve (globale) systeemanalyse
3. Modelschematisatie
4. Modelcontrole (testen, kalibreren en valideren)
5. Verantwoording keuzes en aannames

Onderdeel uitvoer simulatie

Systeem- en objectbenadering (minimumeis)

<u>Systeemgericht</u>

- Ruimtelijk gedifferentieerde waterdiepten
- Duur van optredende waterdiepten

<u>Objectgericht</u>

- Signalering van het raken van:
  - gebouwen
  - ondergrondse constructies
  - wegen, spoorwegen, tramlijnen, tunnels
  - specifieke objecten

Droogte

Nieuwe basisinformatie:

- Beschikbaarheid **zoetwater**
- **Bodemdaling** (inclusief 2018)
- Uitzakken **grondwater** (1976)
- **Opwarmen** oppervlaktewater

Gevolgbeperking overstroming

Nieuwe basisinformatie:

- Waterdiepte overstroming
- Kansenkaarten waterdiepte
- Waterrisicoprofiel (integraal)

Consultatieronde standaarden

- Hugo Gastkemper (Rioned)
- Annemiek Roeling (Deltaprogramma Ruimtelijke Adaptatie)

AT OSBORNE

Deltaprogramma | Ruimtelijke Adaptatie

Consultatie standaarden stresstest

Hugo Gastkemper
directeur Stichting RIONED

Annemiek Roeling
Deltaprogramma Ruimtelijke Adaptatie

Werkmiddag ruimtelijke adaptatie, 29 januari 2019

Stichting RIONED

Waarom consultatie?

- Bereiken van 355 gemeenten en 21 waterschappen
- Bereiken van intermediairs: adviesbureaus
- Tijd, werk <-> opbrengsten
- Ervaringen Stichting RIONED

Stichting RIONED

Beoogde resultaten

- Kwaliteit: inhoudelijke opmerkingen. Resultaten: verbeteringen, expliciete afwijzingen, ideeën doorontwikkeling
- Draagvlak: waardering Resultaten: begrip, eigenaarschap, zicht op kansen en weerstanden
- Implementatie: doordenken gebruik, proces
- Resultaten: verbetering proces, input voor ondersteuning implementatie

Stichting RIONED

Hoe?

- Op kennisportaal: www.ruimtelijkeadaptatie.nl
- Aandacht via de websites en nieuwsbrieven van de koepels
- Uitgezet in werkgroepen via de koepels

- Van 29 januari tot en met 26 februari
- Middels reactieformulier

Stichting RIONED

→ Bijsluiter gestandaardiseerde stresstest Ruimtelijke Adaptatie

→ Wateroverlast

→ Hitte

→ Droogte

→ Overstroming

→ Vitaal en kwetsbaar in de stresstest

→ Adviezen voor gebruik van uitkomsten

Geef uw feedback

Consultatieronde

In het Deltaplan Ruimtelijke Adaptatie is vastgelegd dat het Deltaprogramma een aanpak voor een gestandaardiseerde stresstest ontwikkelt, zodat uitkomsten van overheden vergelijkbaar zijn, de kwaliteit is geborgd en het wiel voor de aanpak van de test niet steeds opnieuw hoeft te worden uitgevonden. Deze aanpak, vastgelegd in de zogenaamde bijsluiter, is via deze website op 29/1/2019 online beschikbaar gesteld.

De bijsluiter is met grote zorg ontwikkeld door een brede groep van deskundigen. Desondanks kan niet worden uitgesloten dat er onvolkomenheden en onduidelijkheden zijn. Het wordt daarom zeer op prijs gesteld wanneer je hier melding van maakt en zo meehelpt aan het

Links

→ Reactieformulier consultatieronde

Verwerking reacties

- Eerste blik op oogst door koepels
- Sortering in samenspraak met DPRA:
  - Wat nu
  - Wat later
  - Wat elders
  - Wat niet
- Inbreng deskundigen / werkgroepen
- Terugkoppeling

Stichting RIONED

Oproep en perspectief

- Benut de consultatie voor bekendheid, gesprek en start van de toepassing van stresstesten en risicodialogen
- Ook ná de consultatie blijft de stresstest zich ontwikkelen. Geef input mee via de feedback button.
- Feedback nu

Stichting RIONED

Interactieve standaardenmarkt

> Nieuwsgierig naar de standaarden?

Standaard	Ruimte
Gevolgbeperking overstromingen	Plenaire zaal (117) - Annemiek Roeling
Droogte	Plenaire zaal (117) - Dolf Kern
Hitte	Subzaal (111) - Mark van Kruining
Wateroverlast	Subzaal (111) - Gert Dekker

> 14:55 weer terug in deze zaal (117)

Werkwijzer risicodialoog

Risicodialoog voeren
en strategie opstellen

Yigall Schilp

29 januari 2019

Deltaprogramma |
Ruimtelijke Adaptatie

Doel risicodialoog

- Bewustzijn kwetsbaarheid klimaatextremen vergroten
- Bespreken hoe deze kwetsbaarheid te verminderen is
- Bespreken wat we regionaal of lokaal accepteren en wat niet

DPRA ondersteunt risicodialoog door

- Procesondersteuning (geld)
- www.ruimtelijkeadaptatie.nl
- Platform Klimaatbestendig bestendig
- **Handreiking en tools ontwikkelen (werkwijzer)**

Werkwijzer risicodialoog

Wat wordt het?

Interactieve omgeving / stappen

Tools / concrete handvatten

Voorbeelden / inspiratie

ruimtelijke adaptatie in Nederland wordt toegepast. Daarnaas
vinden via de website ClimateScan .

Deltaprogramma | Ruimtelijke Adaptatie

Uitgangspunten

Werkwijzer risicodialoog...

- ...biedt ruimte voor maatwerk (geen blauwdruk)
- ...is algemeen toepasbaar voor overheden
- ...biedt helder kader d.m.v. eenvoudige stappen
- ...geeft antwoord op vragen die leven o.b.v. bestaande ervaringen

  Wat is het doel/scope, wie betrekken intern/extern, welk schaalniveau, welke vorm, welke maatregelen?
- ...deelt bestaande voorbeelden en tools actief en maakt ze toegankelijk
- ...ontwikkelt waar nodig nieuwe tools

Deltaprogramma | Ruimtelijke Adaptatie

Kader werkwijzer risicodialoog

Stap 1. Risicodialoog voorbereiden

Stap 2. Risicodialoog voeren

Stap 3. Risicodialoog afronden

Deltaprogramma | Ruimtelijke Adaptatie

Format per bouwsteen

Titel (werkwoord)	
Doel	
Vragen	
Tools (benodigd/bestaand/te ontwikkelen)	
Voorbeelden	

Deltaprogramma | Ruimtelijke Adaptatie

Kader werkwijzer risicodialoog

Stap 1. Risicodialoog voorbereiden

Titel (werkwoord)	
Doel	
Vragen	
Tools (benodigd/bestaand/te ontwikkelen)	
Voorbeelden	

Stap 2. Risicodialoog voeren

Titel (werkwoord)	
Doel	
Vragen	
Tools (benodigd/bestaand/te ontwikkelen)	
Voorbeelden	

Titel (werkwoord)	
Doel	
Vragen	
Tools (benodigd/bestaand/te ontwikkelen)	
Voorbeelden	

Titel (werkwoord)	
Doel	
Vragen	
Tools (benodigd/bestaand/te ontwikkelen)	
Voorbeelden	

Stap 3. Risicodialoog afronden

Titel (werkwoord)	
Doel	
Vragen	
Tools (benodigd/bestaand/te ontwikkelen)	
Voorbeelden	

Deltaprogramma | Ruimtelijke Adaptatie

Kader werkwijzer risicodialoog

Stap 1. Risicodialoog voorbereiden

Stap 2. Risicodialoog voeren

Stap 3. Risicodialoog afronden

Deltaprogramma | Ruimtelijke Adaptatie

Voorbeeld uitwerking

Iteratief proces

Doel

- Bepalen met wie je waarover in gesprek gaat (en op basis waarvan)
- Intern en bestuurlijk bewustwording en urgentie vergroten
- Verkennen en vaststellen van intern (bestuurlijk) kader

Tools

1) (Bestuurlijk) kader
2) Stakeholdersanalyse (wie heeft er last van, kan maatregelen treffen of invloed uitoefenen)
3) Visualisatietool (tool om het gesprek met de betreffende partner te kunnen voeren nav stresstest)

Voorbeelden

- Presentatie/ risicodialoog met raad Enschede (risicodiagram)
- Annex 2 uit stresstest light
- NAS adaptatietool (bollenschema's) voor interne en externe bewustwording
-

Wat kan DPRA doen?

- Tool 1 inventariseren, zo nodig ontwikkelen en ontsluiten en tool 2 en 3 ontsluiten

Vandaag

Kader ¨*risicodialoog voorbereiden – voeren – afronden*¨ - is leidend

<u>Vragen</u>:

- Kunt u zich vinden in de doelen, tools en voorbeelden die DPRA daarin gesteld heeft?
- Wat moet er gebeuren om de voorbeelden en tools per stap aan te laten sluiten op uw praktijk? (beter ontsluiten, ontwikkelen, ?)
- Wie of wat kan ons daarbij helpen?

Werkwijze

- Discussie over tools + voorbeelden van de 5 bouwstenen
- Kies een bouwsteen

Bouwsteen risicodialoog	Ruimte
Voorbereiden: bepalen aanpak en reikwijdte	Plenaire zaal (117) - Fenny de Vries
Voeren: risico's afwegen en kansen bepalen	Subzaal (111) - Thuy Do
Voeren: strategische keuzes maken	Subzaal (117) - Mark van Kruining
Voeren: inzet bepalen	Subzaal (111) - Paulien Hartog
Afronden: afspraken maken over ambities	Plenaire zaal (117) - John Tobben

- 16:00 weer terug in plenaire zaal (117)

Deltaprogramma | Ruimtelijke Adaptatie

Ministerie van Infrastructuur
en Waterstaat

Middelen Deltaplan RA

Sofie Stolwijk
Programmamanager DPRA

Deltaprogramma |
Ruimtelijke Adaptatie

Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat

Bestuursakkoord Klimaatadaptatie

Intensivering €20 mln. 2019/2020

Wijziging Waterwet

Proces-ondersteuning

Pilots uitvoerings-projecten

Kennis-ontwikkeling en -deling

Tijdelijke stimulerings-regeling €150-250 mln. vanaf 2021

Deltaprogramma | Ruimtelijke Adaptatie

Bestuursakkoord klimaatadaptatie

- Rijk zet ca. 300 mln euro in
  - 6,7 mln al bestaande stimuleringsmiddelen
  - **20 mln intensivering 2019-2020**
  - Intentie 150-250 mln vanaf 2021 voor impuls uitvoering
  - Meekoppelen met middelen DP zoetwater (ca. 60 mln)

- Decentrale overheden voeren stresstesten en risicodialogen uit en komen tot uitvoeringsagenda's
- Decentrale overheden zetten ook 300 mln extra in

Intensivering €20 mln. 2019/2020

- Procesondersteuning decentrale overheden bij stresstesten, risicodialogen en uitvoeringsagenda's.
- Pilots in de vorm van uitvoeringsprojecten en de pilots 'financiële prikkels voor klimaatadaptatie'.
- Kennisontwikkeling en kennisdeling

Procesondersteuning regionale versnelling

- Procesondersteuning regionale versnelling: om lokaal en regionaal samenwerken aan klimaatadaptatie een versnelling te geven
- Gericht op het proces rondom realiseren ambitie 1 t/m 3 DPRA
- € 6 mln. beschikbaar
- Aanvraagperiode tot 1 april 2019
- Samenwerking van minimaal 2 overheden
- Rijksbijdrage tussen €75.000 en € 150.000
- Cofinanciering maximaal 50%

Pilots uitvoeringsprojecten

- Projecten bij overheden die adaptatieopgaven in beeld hebben, of aantoonbaar sprake van urgente problematiek
- Leereffect centraal
- 2019 € 4 mln, 2020 ca. € 6 mln
- Rijksbijdrage tussen € 0,5 en € 3 mln.
- Cofinanciering maximaal 50% totale projectkosten
- Aanvraagperiode tot 15 maart 2019
- Schop in de grond uiterlijk medio 2019!

Pilots financiële prikkels

- Stimuleren van private partijen tot het nemen van klimaatadaptatiemaatregelen op eigen terrein.
- 8 pilots maximaal € 20.000 of 75% van de totale projectkosten.
- Leereffect centraal, o.a. door verplichte deelname ‘netwerk financiële prikkels voor klimaatadaptatie’.
- Aanvraagtermijn <u>opent</u> medio februari 2019.

Meer informatie:

www.ruimtelijkeadaptatie.nl

Deltaprogramma |
Ruimtelijke Adaptatie

Werkmiddag ruimtelijke adaptatie

29 januari 2019